

მირიან ებანოიძე

შემოქმედების საკითხი ანტიკურობასა და ქრისტიანობაში

შემოქმედების განხილვა ანტიკურ და ქრისტიანულ სამყაროში იმთავითვე შესაქმნის გაგებასთან არის დაკავშირებული — ერთი მხრივ, ქაოსის მოწესრიგებისა და კოსმოსის შექმნის, მეორე მხრივ კი, არარაღან სამყაროს შექმნის საიდუმლოს ზიარებასთან. ანტიკურმა და ქრისტიანულმა სამყარომ არ იცის რომანტიზმისათვის დამახასიათებელი სუბიექტური შემოქმედის, გენიოსის ცნება, რომელიც, თავის თავზე დაყრდნობით, თავისუფლად და ყოველგვარი ჩარევის გარეშე ქმნის ნაწარმოებს. მისთვის უცხოა ავტორის კონცეფცია, როგორც ნაწარმოების მთლიანობის, ორიგინალობის წყარო და “ავტორიტეტულ-ავტორიტარული” ფიგურა. თუკი რომელიმე აედს საკუთარი სიმღერის წარმომავლობაზე დავუსვამდით კითხვას, პასუხად მივიღებდით, რომ მას ეს მუზებმა ასწავლეს. შუასაუკუნეებისთვის დამახასიათებელი წარმოდგენა თავს იჩენს მიქელანჯელოსთან იმით, რომ მისი როლი ქანდაკების შექმნაში ზედმეტი მარმარილოს მოცილებაში გამოიხატება. ქრისტიანული გაგებით, შემოქმედის სახელი ღმერთს უიგივდება. თვით აპოფატეკურ დისკურსშიც კი, სადაც ღმერთის ყოველგვარი თვისება ადამიანურ წარმოდგენებს მიეკუთვნება, არეობაგელი ადგილს ტოვებს ერთადერთი თვისებისათვის — ენერგია, ანუ შემოქმედების სიყვარული ღმერთისადმი და ღმერთის სიყვარული შემოქმედებისადმი კი არ მიეწერება, არამედ უიგივდება უფალს. ადამიანის უნარი — შექმნას რაიმე, ღვთის მსგავსებიდან მომდინარეობს, მაგრამ შემოქმედის, ანუ კრეატორის ცნებას შუა საუკუნეებში ადამიანთან მიმართებაში გადაწერის, ანუ სკრიპტორის ცნება ცვლის. ამით ხაზი ესმება, რომ რაც იწერება ან იქმნება, ღვთაებრივი ჩარევისა და მონაწილეობის გზით იქმნება, ადამიანი მხოლოდ თანამონაწილეობს და აღასრულებს, იგია კალამი უფლის ხელში, ხდება გადაწერა იმ უხილავი ტექსტისა, რაც სულიწმინდის კარნახთანაა დაკავშირებული და არა ადამიანური ძალებისა და შესაძლებლობების გამოვლენა; სწორედ ეს თავისებურება ჩანს გადაწერის ინსტიტუტში და ეს ასეა მაშინაც კი, როცა თითქოს უბრალო კოპირება ხდება წინამორბედი ტექსტისა. აქაც უფალი აძლევს ძალას, რათა სწორედ ეს და არა სხვა ტექსტი იქნას გადაწერილი, ამასაც “დაწერა” ეწოდება. სწორედ ამიტომ ინაცვლებს უკანა პლანზე ორიგინალობის, “საავტორო უფლებების”, გავლენისა და ნასესხობის ცნებები, მათ ადგილს იკავებს ციტირებები, დამოწმებები, ავტორიტეტისადმი მიმართვა. ყოველი ტექსტი უნდა ვიკითხოთ, როგორც ნიშნები და მინიშნებები ღმერთზე, ღვთაებრივ გამოცხადებაზე და არის კიდევ წერილი ღვთაებრივი გამოცხადება. წმინდა მამებთან, ზოგჯერ “საკუთარ” ტექსტსაც კი, თითქოს ციტირების ელფერი

დაპკრავს, ზოგჯერ სხვისი ტექსტიც საკუთრად ცხადდება. საკუთარი ტექსტის წმინდანისადმი მიწერის შემთხვევა არავითარ უხერხულობას არ უქმნის “ფსევდო დიონისე არეოპაგელს”, მსოფლიო საეკლესიო კრებაზეც აქცენტი კანონიკურ პრობლემებზე კეთდება და არა ავტორობაზე არეოპაგიტული კორპუსების გარშემო. ორიგინალობის დამცირების სურვილის უკან არა მხოლოდ ადამიანურ თავმოყვარეობასა და პატივმოყვარეობაზე ამბობდა ჩანს, არამედ ამით ტექსტის მნიშვნელობასაც ესმება ხაზი. ამგვარ მოვლენასთან უნდა გვექონდეს საქმე იოანე ზოსიმეს “ქებად და დიდებად ქართულისა ენისაჲს” შემთხვევაშიც. იოანე ზოსიმეც თავს “მჩხრეკელად” და გადამწერად მოიხსენიებს, რამაც ადვილად არ უნდა გვაფიქრებინოს, რომ საქმე უბრალოდ გადაწერასთან და არა ორიგინალურ ტექსტთან გვაქვს. ეს ტექსტი სწორედ ღვთაებრივი წარმომავლობისაა, რაც “განჩხრეკვის” შედეგად დაიბადა და ამაშია ადამიანის მონაწილეობა.

მიუხედავად “თანამედროვეობასთან” დაპირისპირებისა, ხელოვნების ანტიკური და შუასაუკუნეობრივი გაგება მნიშვნელოვნად განსხვავდება. თუკი ღემიურგი ქაოსს კოსმოსად გარდაქმნის და აწესრიგებს და პლატონი იდეისა და მატერიის (“ეიდოსისა” და “ჰიულეს”) ურთიერთობის გადმოსაცემად ცვილზე ბეჭდით გაკეთებული კვალის მეტაფორას იშველიებს, ქრისტიანული შესაქმე არარაოდან შექმნაა. მას წინ არავითარი მასალა, ცვილი ან ქაოსი არ უძღვის, რაც შემოქმედებითობას დააკნინებდა და ღმერთს მომწესრიგებლად წარმოგვიდგენდა; ღვთისმეტყველებისათვის მისაღები არ არის შუასაუკუნეებში გავრცელებული ფრაზა (რომელსაც თომა აქვინელთან ვხვდებით), რომ ღმერთი ისევე ქმნის სამყაროს, როგორც მესაათე საათს. ეს ხელოსნური შრომაა და არა შემოქმედება, მისთვის დამახასიათებელი მასალისა და ფორმის იდეოლოგიით. ადამიანი “რალაცისაგან” ქმნის “რალაცას”, მას წინ შექმნილი და გამზადებული სამყარო უსწრებს, ამიტომ კი არ ქმნის, არამედ ამზადებს. შექმნა გაჩენასა და სასწაულს უკავშირდება. მას არავითარი მიზეზი, არავითარი წინაპირობა არ გააჩნია. თუკი ამის სიმულირებას ვინმე ახდენს, მას ჯაღოქარს ან ილუზიონისტს ვუწოდებთ. კიდეც ერთი განმასხვავებელი ნიშანი ღვთაებრივი და ადამიანური “შემოქმედებისა” დროსთან მიმართებაა. ადამიანი ქმნის დროში, ღვთაებრივი შემოქმედება მარადიულობასთანაა დაკავშირებული და ის თავად ქმნის დროს. მას არავითარი “მანამ” ან “შემდეგ” არ გააჩნია. შესაქმე უპირველესად შვიდი დღის, ანუ დროის შექმნაა და შემდეგ იმის, რაც დროშია. ამგვარად, ქრისტიანული შემოქმედებისათვის ნაძალადეგია მასალისა და ფორმის სახით სამყაროს გაგება. ვულგარულ წაითხვას მასალისგან ფორმის მიღების ხელოსნური გაგება მოხმარების ნივთებიდან მთელ სამყაროზე გადააქვს და ხესაც, ადამიანსაც და ყველაფერს მასალისა და ფორმის ერთიანობად განიხილავს, რაც რალაც მიზნისთვის და მოხმარებისთვის შეუქმნია ღმერთს, მაგრამ მასალა და ფორმა ხელოსნურ შრომას მოითხოვს, ანუ დამზადებას და გაკეთებას, რითაც ხელოსნობის იდეოლოგია საკუთარ წარმომავლობას ღმერთს უკავშირებს, რომელმაც ყველაფერი “გააკეთა”.

ხელი საჭიროა იმისათვის, რომ მასალას (ქვა, სიტყვა, ფერი, ბგერა) ფორმა მიანიჭო, მაგრამ არის თუ არა აკაკი წერეთლის “განთიადში” სიტყვები უბრალოდ მასალა? თუ აქ სიტყვები პირველად ხდებიან სიტყვები, როგორც ეს რილკესთანაა? მათი სხვებით შენაცვლება შეუძლებელია, ჩვენ ამ სიტყვებს ვერც კი ვამჩნევთ, როცა ვლაპარაკობთ, ისინი თითქოს ქრება, რადგან უბრალო აგურებია მეტყველების პროცესში, მიზანი კი შეტყობინებაა და მათი როლიც შეტყობინების შედეგად იკარგება, ისევე, როგორც კარგად აშენებულ სახლში აგურებს ვეღარც ვამჩნევთ, მაგრამ აკაკის ლექსში ეს აგურები ბრწყინავს და ელვარებს. სწორედ ამიტომ, პარადოქსულად აღარ მოგვეჩვენება ჰაიდეგერის აზრი, რომ “ქმნილებაში მასალისეული არაფერია”.

რა ქმნის ტექსტის ღვთაებრივი წარმომავლობის და ადამიანურ “ქმნილებაში”, მის მიერ აგებულ შენობაში ტაძრის არსებობის შესაძლებლობას? ეს უკვე მადლისა და წყალობის საკითხია და მხოლოდ ადამიანი ვერ იქნება ამის გარანტი. გერმანელი ფილოსოფოსი ჰაიდეგერი შუასაუკუნეების რიტორიკით გვატყობინებს, რომ ტაძარს ტაძრად მხოლოდ ღმერთის მონაწილეობა ქმნის და არა არქიტექტურული თავისებურება ან ადამიანის ჩანაფიქრი.

დამოწმებული ლიტერატურა

მ. ჰაიდეგერი, 1995 - მ. ჰაიდეგერი, “დასაბამი ხელოვნების ქმნილებისა”, თბ., 1995.

MIRIAN EBANOIDZE

THE QUESTION OF CREATIVITY IN THE AGE OF ANTIQUITY AND CHRISTIANITY

Exploration of creativity in the Age of Antiquity and Christian world is closely intermingled to the *Genesis* – the sacred acts of creating order out of chaos, on the one hand, and creation of the world from nothing, on the other.

The antique and Christian worlds do not recognize the phenomenon of a genius, subjective artist, making the artwork without any involvement from out. It is not familiar with the concept of author as an authoritarian figure, as a source of the wholeness and originality of the work.

Had we asked some Aed about the origin of his own songs, he would have answered that he had learned them from the muse. The typical medieval notion is reflected in Michelangelo's belief that every stone had a sculpture within it, and that the work of sculpting was simply a matter of chipping away all that was not a part of the statue.

The understanding of art in antiquity and the medieval world differs to a great extent. Plato establishes the opposition of idea and material. According to the Christian theology, the cosmos was created from nihil. Otherwise the God would have been descended to „handworker”: the man makes things from something, but god needs nothing – neither cause nor time or circumstances.

In Christian discourse “Creator” is a name of God. The skills of the man create originates from its resemblance to the God, but the notion of the creator has is replaced by the concept of the “scripture” or “rewriter. It underlines the divine origin of the creative process. The man is just a cooperater and fulfils what is endowed to him. He is a pen in the “hands” of the God. It is the act of rewriting the text dictated by the Holy Ghost and not the demonstration of the man’s skills and possibilities. It is true in case of simple coping of previous texts too. God gives us strength to rewrite even this text. It is the phenomenon of “writing”.

Behind the wish to reduce originality we can read not only rejection of the man’s egoistic will, but emphasizing importance of the text. This is valid in case of Ioanne Zosimes, “The Appraisal of the Georgian Language”. Ioanne Zosime names himself as “rewriter”. It does not mean that we are not dealing with original text.

What makes the text of divine origin and the possibility of divinity in the human endeavors? Is it a kunst-work? This is a sphere of divine charity and the human being cannot guarantee that.